

CONSIDERAȚII ASUPRA INVESTIGAȚIEI UNESCO „FILOSOFIA. ȘCOALA LIBERTĂȚII”

În anul 2007, Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Dezvoltare (UNESCO) a efectuat o amplă investigație a stării actuale a predării filosofiei în lume. Rezultatele ei sunt prezentate în cartea *Filosofia. Școala libertății. Predarea filosofiei și învățarea de a filosofa: starea de lucruri și perspective*[1].

Cercetări cu privire la situația filosofiei în lume au fost efectuate de către UNESCO și mai înainte: pentru prima dată în anul 1951, cu participarea doar a 9 țări (deși chestionarele au fost trimise profesorilor de filosofie din 20 de țări) [2]. Rezultatele acestei investigații au fost publicate în anul 1953. Concluzia formulată în baza acestui studiu era: *filosofia a început să atragă mai multă atenție problemelor fundamentale ale științei și culturii, a început să se intereseze de viitorul omului.*

În anul 1978, statele membre ale UNESCO și-au manifestat dorința de a primi o nouă informație despre predarea filosofiei în lume. În perioada din 1980 până în 1993 au fost organizate întâlniri ale filosofilor din diferite regiuni ale lumii. În anul 1994, UNESCO a hotărât să completeze rezultatele din anul 1951 cu date actuale din 66 de țări. Accentul, însă, s-a pus nu atât pe predarea filosofiei, cât pe studierea legăturii dintre filosofie și procesele democratice, a relațiilor dintre filosofie și independența economică, tehnologiile informaționale.

Investigația din anul 2007 se deosebește în mod esențial de cele precedente după volumul de cuprindere. La chestionarea sociologică au participat respondenți din 126 de țări (din 192 de țări membre ale UNESCO), numărul general de respondenți fiind de 1200 de oameni [3]. Formularul de anchetă conținea 50 de întrebări. Chestionarele au fost expediate conform unei liste pregătite special a adreselor e-mail a profesorilor de filosofie și a altor persoane implicate în tematica investigației.

În primele patru capitole ale cărții sunt analizate datele despre predarea filosofiei la nivelul preșcolar și nivelul școlii primare, la nivelul școlii medii generale, la nivelul învățământului superior și datele despre predarea și studierea filosofiei în afara instituțiilor de învățământ oficiale. În capitolul cinci sunt efectuate totalizările și este expusă informația despre metodele și mersul desfășurării cercetării.

Introducerea constă din trei articole introductive, autorii cărora sunt *Koichiro Matsuura, Directorul General al UNESCO, Pierre Sane, loțiitorul Directorului general al UNESCO pentru științele sociale și umaniste, și Moufida Goucha, șeful Secției de securitate umanistă, democrație și filosofie a UNESCO.*

Koytiro Mathzuura subliniază că predarea filosofiei este, în fond, învățarea omului de a *gândi liber și critic*, de aceea și titlul dat cărții nu este întâmplător. Filosofia, afirmă el, învață a *judeca rațional*, nu pur și simplu a expune părerea, ea permite a *dezvolta spiritul critic*, care este opus gândirii doctrinare. Din anul 1953, când a fost publicată prima investigație a UNESCO pe această temă, filosofia s-a schimbat, ea a devenit mai deschisă lumii și altor discipline.

Pierre Sane menționează că *filosofia* este disciplina cea mai importantă dintre științele sociale și umaniste. Însă, conform spuselor lui, UNESCO nu intenționează a stabili o oarecare metodă filosofică unică sau o oarecare orientare unică pentru toate țările, ea cere ca filosofia să contribuie la *ridicarea nivelului de conștientizare a valorilor democrației*

și a culturii lumii. UNESCO este cointereseată în propagarea predării filosofiei în diferitele ei forme și direcții, ceea ce și-a găsit formularea în *Strategia interramurală a filosofiei*, adoptată la a 171-a Reuniune a Comitetului executiv al UNESCO în anul 2005. Această strategie se bazează pe trei direcții de activitate:

- filosofia în fața problemelor mondiale: dialogul, analiza și problemele cu privire la starea actuală a societății;
- predarea filosofiei în lume: ajutorul reflexiei critice și gândirii independente;
- stimularea gândirii filosofice și a cercetărilor.

În anul 2005 a fost primită hotărârea cu privire la desfășurarea *Zilei internaționale a filosofiei*. În anul 1949 a fost creat *Consiliul internațional pentru filosofie și științele umaniste* și întemeiată revista *Diogene*, iar în anul 1960 a apărut *Secția de filosofie*.

Ulterior au urmat cercetările deja menționate (anii 1950-1953 și 1978-1994), iar în anul 1995 UNESCO a organizat la Paris *Zilele internaționale ale învățământului*. Tot atunci a apărut *Declarația pentru filosofie*, unde se afirmă că *învățarea de a gândi liber, reflexiv* ajută oamenii să se opună diferitelor forme de propagandă, fanatism și intoleranță. Astfel, filosofia permite a înfrunta provocările lumii contemporane, mai ales în domeniul eticii. În declarație se subliniază că *învățarea filosofiei trebuie păstrată și lărgită, introdusă acolo unde încă nu există*. Totodată, predarea filosofiei trebuie efectuată de *persoane pregătite în mod special* și nu trebuie să se supună la nici un fel de imperative economice, tehnice, religioase, politice sau ideologice. Și, în sfârșit, învățarea filosofiei trebuie să fie autonomă, însă strâns legată de învățământul universitar sau profesional din toate domeniile.

Programul UNESCO din anul 1995 în domeniul filosofiei a fost activ susținut de mai multe țări. Unele inițiative au fost realizate în viață, în special cu privire la dezvoltarea predării filosofiei pentru copii și crearea enciclopediei multimedia a științelor filosofice.

Noua investigație a situației predării filosofiei este chemată să dezvăluie un șir de probleme legate de *insuficiența predării filosofiei*, deschizând noi perspective pentru revederea și prelucrarea programelor de învățământ. Scopul cercetării constă în consolidarea pozițiilor filosofiei în lupta împotriva *obscurantismului și extremismului*.

Investigația dată trebuia să asigure o cuprindere maximă a statelor membre ale UNESCO, însă la testare nu au participat toate țările. La cercetare au fost antrenate *Consiliul internațional pentru filosofie și științele umaniste* [4], *Federația internațională a societăților filosofice* [5], *Colegiul internațional de filosofie* [6] și *Institutul internațional de filosofie* [7].

În domeniul filosofiei, UNESCO și-a propus două obiective. Primul constă în aceea de a ajuta dezvoltării filosofiei în întreaga lume, de a contribui la instituirea și susținerea dialogului internațional dintre diferitele comunități filosofice. Al doilea obiectiv este cultivarea filosofiei în interiorul acestei organizații însăși. Totodată, sarcina principală a UNESCO este *asigurarea dreptului universal la filosofie*. *Mufida Goucha* subliniază că această investigație reprezintă doar începutul unui drum lung în consolidarea rolului filosofiei și a predării ei în lume.

În ceea ce privește conținutul investigației, el este următorul.

Capitolul întâi al cărții este consacrat predării filosofiei copiilor de vârstă preșcolară și vârstă mică școlară (clasele începătoare). El este intitulat *Filosofia și intelectul tânăr: vârsta mirării*. Se menționează că în anul 1989 ONU a adoptat *Convenția cu privire la drepturile copilului*, în care se relatează „dreptul de a exprima liber opinia sa” (art. 12), „dreptul la libertatea de exprimare; prin aceasta se înțelege libertatea de a căuta, a primi și difuza informații și idei de orice natură” (art. 13) și „libertatea de gândire” (art. 14). Bazându-se pe aceste articole, experții UNESCO au adoptat următoarea hotărâre:

copiilor li se *preda noțiuni elementare de filosofie într-un limbaj accesibil lor*. Până la acel timp, problema cu privire la predarea filosofiei copiilor de vârstă mică nu fusese examinată în cadrul UNESCO, cu toate că o lucrare fundamentală în această direcție a apărut încă în anul 1969 – Lipman Matthew. *Descoperirea filosofiei* [8].

Filosoful american era convins: copiii sunt capabili de a gândi abstract deja de la vârsta timpurie, de aceea este necesar de a-i deprinde cu logica, pentru a le dezvolta judecata. În anul 1974, M. Lipman a înființat *Institute for the Advancement of Philosophy for Children* [9]. Totodată, el a publicat un șir de cărți pentru copii, care le-ar permite să se ocupe cu filosofia practică.

Din punctul de vedere al lui M. Lipman, scopul *Programului Filosofie pentru copii* (PfC) este *dezvoltarea la copii a gândirii critice*, definită de el ca o gândire care, *în primul rând*, facilitează judecata copiilor pentru că, și aceasta, *în al doilea rând*, se bazează pe reguli și criterii, *în al treilea rând*, se autocorectează, și, *în al patrulea rând*, este sensibilă la context.

În concepția lui Lipman, filosofia pentru copii are și o motivație politico-socială. În profesarea filosofiei sunt importante dialogul liber, dezbateră orientată spre soluționarea problemelor, ce se bazează pe principii democratice. Punctul-cheie rămâne respectarea unui șir de drepturi ale omului și drepturi ale copilului. Predarea filosofiei în formă de dezbateri este importantă, în felul acesta se subliniază *legătura dintre limbaj și gândire*. Anume în timpul dialogului copilul se învață a gândi încă înainte de a citi și a scrie normal. Programul lui M. Lipman cuprinde o perioadă a copilăriei.

Tot în primul capitol se efectuează o trecere în revistă a programelor de predare a filosofiei pentru copii în diferite țări. În unele țări predarea filosofiei copiilor este încurajată de stat, însă nu este inclusă în programul obligatoriu (de exemplu, în Franța), unde se desfășoară experimente oficiale de mare amploare pentru instituționalizarea Programului Filosofie pentru copii (de exemplu, în Norvegia), iar în unele țări filosofia este parte oficială a învățământului primar (Australia). Se subliniază faptul că predarea filosofiei în școala primară influențează pozitiv asupra dezvoltării vorbirii, gândirii critice, argumentării raționale și comportamentului moral.

Programul Filosofie pentru copii (PfC) este tradus în peste 20 de limbi și aplicat în numeroase țări. În România, Programul Filosofie pentru copii este aplicat din anul școlar 1992, întâi experimental în câteva școli din București, Brașov și Iernud, apoi și în alte localități [10]. Rusia participă la Programul Filosofie pentru copii (PfC) din anul 1993 [11]. Este regretabil faptul că în Republica Moldova Programul Filosofie pentru copii (PfC) nu este aplicat nici până în prezent.

Capitolul doi se află în strânsă legătură cu primul și este consacrat predării filosofiei în școala medie generală. Sunt menționate două linii de studiere a filosofiei. Prima – *învățarea de a gândi critic și individual*, a doua – *studierea problematicii filosofice și a istoriei filosofiei*.

În unele țări, unde filosofia se predă în școală, acest curs a fost înlocuit cu Bazele statului și dreptului (se aduce ca exemplu Republica Moldova). Pe de altă parte, un șir de țări înțeleg importanța filosofiei în învățământul școlar: filosofia poate „crea cetățeanul activ și iluminat” (Irlanda), „dezvăluie rațiunea cetățeniei globale” (Belgia), ajută la „consolidarea valorilor” (Nigeria). La fel sunt aduse *două exemple* de reformă a învățământului, care a vizat și filosofia:

- 1) Spania, unde în școală se predau disciplinele „Introducere în filosofie”, „Istoria filosofiei” și „Etica” ca discipline obligatorii în ultimii doi ani de școală. Din anul

2002 au fost introduse ca discipline facultative „Etica și filosofia dreptului”, „Filosofia științei și tehnicii”, „Introducere în politologie”, „Introducere în sociologie”.

2) Maroc, unde reformele începute în anul 1999 au dus la aceea că filosofia a devenit disciplină obligatorie în ultimii doi ani de școală. Programul la filosofie este divizat în patru domenii principale – *omul, cunoștința, politica și etica*.

Este menționată importanța deosebită a filosofiei pentru adolescenți, deoarece anume în această perioadă ei sunt în căutarea identității lor, a locului și rolului lor în societate.

În **Capitolul trei** este analizată predarea filosofiei în instituțiile de învățământ superior. În marea majoritate a țărilor filosofia este introdusă în programul universitar.

În predarea filosofiei în universitățile din diferite țări există unele variații. Deseori filosofia este inclusă ca unul din compartimente în cadrul științelor sociale sau politice. În unele universități se predau ca discipline autonome așa cursuri ca: filosofia artei, filosofia științei, filosofia tehnicii, filosofia dreptului, filosofia businessului.

O inițiativă importantă care a atins predarea filosofiei în universități a devenit apariția în anul 1987 a programului schimbului studentesc ERASMUS. De acest program se folosesc 1,2 milioane de studenți din 31 de țări. După programul ERASMUS, care a cuprins numai Europa, a apărut programul ERASMUS MUNDUS, acțiunea căruia se răsfrânge în întreaga lume.

Capitolul patru al cărții, intitulat *Filosofia în polis*, este consacrat a ceea ce se poate numi filosofie „neformală” sau „non-instituționalizată”. Sunt expuse câteva inițiative în cadrul *filosofiei neformale*, cum ar fi: *consultarea filosofică, cafeneaua filosofică și grupuri de lucru filosofice sau seminare*.

Autorii studiului formulează un șir de recomandări (în număr de 20) cu privire la dezvoltarea filosofiei neformale.

La întrebarea „Există în țara D-ră alte asociații, instituții etc. care de asemenea propun predarea filosofiei?” de la 83 până la 100% de răspunsuri pozitive au fost primite din Rusia, Australia, Noua Zeelandă, Brazilia, Argentina, Chile, Canada, Coreea de Sud, majoritatea țărilor europene, un șir de țări din Africa Centrală. De la 66 până la 83% de răspunsuri pozitive au venit din China, America, Germania, Belarus, România, Portugalia, Belgia. Mai puțin de jumătate de răspunsuri pozitive au fost primite din Suedia, Islanda, Austria, Irlanda, Japonia, Indonezia, majoritatea țărilor africane.

Capitolul cinci este consacrat metodicii cercetării și evaluării rezultatelor acesteia. Autorii investigației menționează *relativitatea* datelor primite. Din 1200 de respondenți, răspunsuri valide au fost primite numai de la 369 de respondenți, pe acestea și s-a întemeiat analiza anchetării. Mai mult ca atât, respondenții nu întotdeauna erau la curent cu unele aspecte legate de predarea filosofiei în țara lor, de aceea, deseori, răspunsurile primite din una și aceeași țară erau contradictorii și nu corespundeau realității.

Vom menționa că tabloul reprezentat în investigație are un caracter subiectiv, de aceea nu ne putem baza întru totul pe datele adunate. Cu toate acestea, pe lângă datele generalizatoare, nu întotdeauna demne de încredere, în investigație sunt aduse exemple particulare interesante de predare a filosofiei în diferite țări, prezentate în calitate de răspunsuri desfășurate la întrebările anchetei și comentarii.

Evaluând starea învățământului filosofic în Republica Moldova pe fondalul general al învățământului filosofic din lume, putem spune următoarele: la ora actuală, filosofia la noi în republică se află într-o stare mai puțin satisfăcătoare, am putea spune chiar deplorabilă. În viziunea noastră, cele mai semnificative momente care au adus filosofia la o asemenea stare ar fi:

- etichetarea și până în prezent a filosofiei ca cenzor ideologic al științei contempo-

rane;

- scoaterea din programele de învățământ la nivel de școală generală, liceu și gimnaziu atât a disciplinei *Filosofia*, cât și a disciplinelor *Logica*, *Etica*, *Estetica*, considerate ca științe filosofice;
- „învechirea” literaturii de specialitate și lipsa noilor achiziții în biblioteci;
- apariția cu întârziere considerabilă, iar în unele cazuri lipsa totală în biblioteci a revistelor de filosofie din țările vecine, cum ar fi: România, Ucraina, Rusia etc.;
- numărul limitat, iar uneori lipsa cu desăvârșire în librării a literaturii filosofice în limba română (în multe librării au dispărut chiar și secțiile cu literatură filosofică);
- predarea neadecvată a disciplinei *Filosofia* la nivel de universitate, și anume:
  1. predarea în baza unor programe de învățământ învechite, prin care nu se reacționează la schimbările în evoluția gândirii filosofice contemporane;
  2. predarea filosofiei de către persoane care nu au pregătire necesară de specialitate.

Așadar, luând în calcul cele menționate, revalorificarea filosofiei în condițiile Republicii Moldova, în viziunea noastră, ar însemna:

- luarea unor măsuri și efectuarea unor activități care ar contribui la reșezarea filosofiei la locul său cuvenit în cadrul științei și sistemului de învățământ din țara noastră;
- elaborarea unor strategii care ar avea ca scop readucerea filosofiei în sistemul de învățământ;
- elaborarea unei concepții cu privire la implementarea și predarea unui curs de *Istoria și filosofia științei* pentru nivelele: studii de masterat, doctoratură și perfecționarea ulterioară.

Referințe bibliografice:

1. Philosophy. A School of Freedom. Teaching philosophy and learning to philosophize: Status and prospects. Paris: UNESCO, 2007.
2. Țările care au participat la investigație nu sunt nominalizate. Uniunea Sovietică, în cadrul căreia s-a aflat și Republica Moldova, a devenit membru al UNESCO în anul 1954 de aceea, la prima cercetare ea nu a participat.
3. Componența profesională a respondenților includea: profesori de filosofie – 54%; respondenți, cumularzi a mai multor funcții profesionale – 23%; reprezentanți ai administrației – 9%; experți – 5%; respondenți, care au dat alte răspunsuri – 8% și respondenți, care nu au dat nici un răspuns – 1%.
4. International Council for Philosophy and Humanistic Studies (ICPHS).
5. International Federation of Philosophical Societies (IFPS).
6. College international de philosophie (CIPh).
7. International Institute of philosophy (IIP).
8. Lipman M. *Discovering Philosophy*. Ist edition, New York: Appleton Century Crofts, 1969; 2nd edition, Englewood Cliffs, Prentice Hall, 1977.
9. Institute for the Advancement of Philosophy for Children (IAPC), Montclair State College, New Jersey.
10. Vezi: www.didactic.ro și <http://filosofiatris.blogspot.com>.
11. Vezi: <http://www.p4c.ru>.

Constantin Lozovanu, doctor în filosofie,
conferențiar universitar,

Lozovanu Ecaterina, doctor în filosofie,
conferențiar universitar